

Kievitentrek het jaar rond (maart 1964 - februari 1965), vooral aan de kust. I.

Inleiding

Vooral door het werk van het kieviten-ringstation Reeuwijk (fam. van der Starre) weten wij, dat er behoorlijk wat kieviten die bij ons doortrekken, in Engeland terecht komen. Om deze reden hebben wij ons altijd afgevraagd, waarom er toch zo weinig kievitentrek te zien is aan onze kust. Vooral in zee gaande trek is maar sporadisch waar te nemen. In drie seizoenen, nl. in de oktobermaanden van 1947, 1950 en 1966 heb ik vrij veel naar ultrahoge trek, d.i. trek die niet met blote oog te zien is, gezocht en ik heb alleen op 21 okt. 1950 maar kieviten zeer hoog in zee zien gaan, in WZW richting. Ook op gewone hoogte zag ik tot dusverre maar weinig kieviten in zee steken. Trek langs de kust is heel wat meer te zien, maar ook dan is het aantal kieviten per morgen in de regel gering.

Door het belangrijke werk van Dr. Lack te Oxford, die jaren lang met radar aan de Engelse Oostkust waarnam, zijn we nu heel wat beter op de hoogte, wanneer er ultrahoge trek van kieviten de Noordzee oversteekt. De allermeeeste trek blijkt op te treden bij oostelijke winden. Omdat deze kieviten in de regel in een breed front onze kust passeren en dan nog vaak op ultrahoogte, is er meestal maar weinig van te zien.

Om nu eens wat meer aan de weet te komen over de wel zichtbare kievitentrek, hebben wij in 1964 veel aandacht besteed aan migrerende kieviten. Hierbij hebben we ook van diverse vogelliefhebbers veel hulp ondervonden, zonder dat er nu bepaald een vast waarnemersnet is geweest. We danken deze medewerkers ook op deze plaats zeer. Hun namen vindt men bij de desbetreffende waarnemingen. Last but not least is de heer H. van Dongen zo bereidwillig geweest, het kaart-systeem van het onder zijn leiding plaats vindend vogelkundig Meyendelonderzoek ter beschikking te stellen. De waarnemingen hieraan ontleend, zijn voorzien van een *. Wij danken de heer van Dongen en zijn ongeveer 15 medewerkers, allen kundige ornithologen, wier namen men vindt in het jaarlijkse Rapport, ook hier zeer voor hun hulp. Dit onderzoek vindt plaats onder supervisie van Prof. Dr. D. J. Kuenen te Leiden.

De voorjaartrek

Reeds in februari kwamen wij er achter, dat men bij zuidoostelijke wind de meeste kans heeft op kievitentrek (cf. De Levende Natuur, febr. 1965). Bij zijwind gaan namelijk uit zee komende kieviten vaak de kust volgen. Uit ons binnenland komende kieviten en deze zijn er ook vrij veel, durven bij zijwind niet of nauwelijks de zee op te gaan en gaan dan ook de kust volgen. Ze zijn bestemd voor noordelijk Groot-Brittannië, IJsland en westelijk Scandinavië.

Nadat in de laatste februariweek veel kievitentrek van de Noordzee ons land binnen-

kwam, volgde een kleine herhaling in maart. Van 2-19 maart was er een vorstperiode, slechts twee nachten vroor het niet. Op 2, 3, 4 en 5 maart bedroeg deze vorst te De Bilt slechts enkele graden. Op 6 maart vroor het er 4 graden en op 7 maart 6. Prompt volgde op 6 maart vorstvlucht van kieviten, waarschijnlijk bijna uitsluitend retraits trek, d.i. terugkeer van kieviten uit pas korte tijd daarvoor bezette gebieden. Gerard Koops zag fietsend van Den Haag naar Delft v.v. in een uur (0745-0815 en 1730-1800) plm. 375 kieviten ZW gaan. Op 7 maart zag hij thuis,

5,5 km van de kust plm. 675 kieviten ZW gaan. Dit ging de hele dag door, hij nam onregelmatig zo nu en dan waar. Ook ik zag deze vorstvlucht, nl. in Clingendaal (3,5 km van de kust). Tussen 1400 en 1630 zag ik in dit bos, dus met heel weinig zicht 53/3 kieviten || ZW gaan. De wind was op 6 maart 's morgens NO, 4 B en 's avonds ONO, 4 B. Op 7 maart NO, 4 à 5 B. Ook F. Jansen zag deze laatste vorstvlucht, nl. te Leidsendam. Hier gingen in de Zijdepolder 6 ex. ZW, dus evenwijdig aan de kust. Dit is 9 km er vandaan. Op 8 maart werd de trek voortgezet, Jansen zag in de Oostduinen te Scheveningen 17 kievten || ZW gaan, verder kwamen er 4 zuidelijk gaand uit zee en één ging naar het noorden, zee in. In Meyendel * werden 36 exemplaren vliegend geteld. Op 13 en 14 maart bleef de minimumtemperatuur voor het eerst boven het vriespunt (plm. 2° C). Op 14 maart zag Jansen bij stabiele oostelijke wind in de Vlaardinger broekpolder 12 kieviten noordoostelijk en 9 oostelijk trekken. In Overvoorde te Den Haag zag hij er 42 NO en 2 ZO gaan. Deze laatste kwamen waarschijnlijk rechtstreeks uit zee. De NO gaande vogels waren vermoedelijk voor Scandinavië bestemd. Ook in Meyendel * werden honderden kieviten trekkendesignaleerd. De richtingen werden niet genoemd. In totaal in 6 kavels 1660 dieren. Dubbeltellingen komen bij deze opgaben nu en in het volgende bij 'de Meyendelwaarnemingen onvermijdelijk voor, daar de kavels soms aan elkaar grenzen of in

trekrichting in elkaars verlengde liggen.

De volgende dag, 15 maart dus, vroor het te De Bilt opnieuw 1°, de wind was onveranderd oost. Nu gingen er echter volgens Jansen in de Oostduinen weer 28 kieviten ZW en 2 zuid, de laatste waarschijnlijk teruggekeerd uit zee, terwijl ze op weg waren naar Engeland, zoals ook in het najaar zo vaak gebeurt. De 20e maart steeg de minimumtemperatuur tot 5° C, de maximum tot 13. Dezelfde dag zag Koops weer kieviten boven Den Haag, doch slechts enkele. Ze gingen in diverse richtingen. In overeenstemming hiermee was de wind sterk wisselend. De 21e kwam er opnieuw trek uit Engeland, die klaarblijkelijk reeds geruime tijd vóór zonsopgang in zee stak. Bij ZZO à ZO wind, 3 B, zagen we tussen 6.35 en 7.35 uur drie kieviten uit zee komen en oostelijk gaan. 6/2 kieviten gingen || NO en 22/3 || ZW. Mogelijk was ook hier voor Scandinavië bestemde trek bij. Tenslotte ging 1 kievit pal noord de Noordzee op en hij leverde het bewijs, dat er inderdaad trek naar Scandinavië e.o. plaats vond.

De temperatuur bleef in stijgende lijn gaan. Op 22 maart maakte de vogelgroep van de K.N.N.V., afd. Den Haag o.l.v. Han Krug een excursie door het Westland. Om 9.40 u. noteerden ze te 's Gravenzande 35 kieviten in breed front || de kust ZW. Dit was 2 km van de waterlijn. Om 10 uur gingen nog eens 40 kievten || ZW. Tenslotte werden om 13 uur nog twee troepjes van resp. 22 en 6 kieviten || ZW trekkend gezien. De wind

Vele Noord- en Oosteuropese kieviten trekken nog door, als onze eigen vogels reeds aan het broeden zijn.

Foto F. P. J. Kooymans

was ZZW, 3 B. De trek van deze dieren betrof waarschijnlijk exemplaren die uit Engeland waren gekomen. Zij waren vermoedelijk evenwijdig aan de gidslijn gaan vliegen na de oversteek over de Noordzee. In ons artikel in De Levende Natuur van februari 1965, verklaarden we dit, door aan te nemen, dat deze kieviten bij zijwind hun richting niet goed kunnen houden. Ze gaan dan de kust volgen na het langdurige af-drijven boven zee. Het was geheel bewolkt en zelfs mistig hier en daar, die 22e. Dezelfde dag zag F. Jansen in de Oostduinen te Scheveningen 20/4 kieviten ZW en 34/3 noordoost trekken. Dit betrof waarschijnlijk ook trek uit Engeland. De naar het zuid-westen gaande dieren volgden de Leitlinie in retromigratierichting, d.w.z. in verkeerde richting tegen de wind in; de andere gingen in de goede trekrichting, nl. NO. In elk geval was deze beweging in twee tegen-gestelde richtingen een duidelijk bewijs van een ambivalent gedragspatroon. De 25e maart zag dezelfde waarnemer duidelijk, dat de lente het nu wel ging winnen; 35 kieviten NO gaand in de Vlaardingerbroekpolder.

Op 1 april d.a.v. gingen in de Oostduinen 2 ex. noordoostelijk, nadat op verschillende dagen met kou, de 29e en 30e zelfs sneeuw, de trek had stil gestaan. Op 5 april zag Han Krug om 19.15 uur 30 kieviten over de stad naar het oosten gaan. De wind was noordelijk, 5 B. Dat ze onder deze ongunstige wind-omstandigheden nog trokken, is als volgt te verklaren. Er waren zeven zeer ongunstige dagen met bijna de gehele dag betrokken lucht en temperaturen vlak bij het vriespunt voorafgegaan. Te De Bilt als gezegd, zelfs twee dagen met sneeuwbuien. De 5e liep de temperatuur 5 graden op en het was overwegend zonnig. Zodoende gingen ondanks de ongunstige zijwind blijkbaar toch kieviten de Noordzee over. Ook ik nam 's morgens aan de kust waar bij NO wind, 5 à 6 B., maar zag geen kieviten. F. Jansen zag in de Oostduinen echter 5/3 ex. noordoost gaan. De volgende dag, 6 april, noteerde dezelfde 150 kieviten die oostelijk trokken in de Vlaardingse Vlietlanden. Op 8 april waarnemend van 6.30-7.30 uur bij de Semaphore te Scheveningen, zag ik 2 kieviten || ZW, verkeerde trek dus. De wind was NNW, dus zijwind. 2 B en de lucht was geheel bewolkt. Ook op 12 april was er weer wat trek. Ik nam toen waar aan de kust bij Yerseke op Zuid-Beveland van 0545-0805. Een groepje van drie kieviten kwam terug uit de Ooster-

schelde tegen de ZW wind in, die matig (3) was.

Op 16 april was ik om 6.15 uur op de Scheveningse Boulevard aan het waarnemen en zag bij ZZO wind (4 à 5 B) 4 kieviten || ZW gaan. Zij waren mogelijk reeds geruime tijd vóór zonsopgang uit Engeland vertrokken, hetgeen volgens Lack op grond van radarwaarnemingen inderdaad gebeurt. Om 6.45 uur zag ik nogmaals een kievit boven zee || ZW gaan. De oorzaak van deze trek was waarschijnlijk opnieuw temperatuurstijging. Op de 20e april werd te De Bilt de temperatuur zelfs 22° C. Het is echter ook mogelijk en zelfs waarschijnlijker, dat deze trek niet uit Engeland kwam, maar voor Scandinavië bestemd was. De vogels durfden dan waarschijnlijk met deze windkracht de Noordzee niet op gaan en volgden daarom de Hollandse kust als gidslijn, tegen de wind in als verkeerde trek (retromigratie). Pas op 12 mei zag ik opnieuw kievitentrek. Dit was op een dag met meer zon dan alle vorige meidagen en er was een stijgende temperatuur. 's Morgens vroeg, bij ZW wind, 4 B, gingen twee kieviten || ZW, laag langs de kust trekkend. Op 15 mei zag ik bij WNW wind, 3 B, om 6.10 uur er één boven zee cirkelen, die ten laatste toch || ZW ging. Het is niet met zekerheid te zeggen, of dit al voor Engeland bestemde voorzomertrek was, of dat deze kieviten, op weg naar Scandinavië, de zee niet op durfden gaan. Het is het waarschijnlijkst, dat het laatste het geval was. Hiervoor zijn de volgende redenen op te geven.

1. De voorzomertrek vindt hoofdzakelijk plaats bij oostelijke winden; op 12 en 15 mei waaide de wind echter uit westelijke richting.

2. Het is bekend, dat er nog voorjaarstrek is tot in mei. Bij ons zijn de laatst meege-deelde data van v. Dobben, t.w. 11, 14 en 15 mei, telkens 1 op Rottum, in 1936. In hetzelfde jaar nam ik zelf nog 2 kieviten waar op 13 mei die doortrokken boven de Zandkreek in Zeeland in NO-richting (cf. Avifauna van Zuid-Beveland, Ardea 1948). In Engeland trekken er volgens het Handboek of British Birds nog kieviten naar het broed-gebied over de Engelse Oostkust tot aan de Shetlands toe tot in de derde week van mei. Onze gegevens komen dus geheel overeen met die van het Handbook en completeren de Avifauna van Nederland (Ardea 1962). Hierin staat voor de kievit: 'Doortrekker tot begin mei'.

Voorzomertrek.

Voorlopers werden door mij gezien op 24 mei, 's morgens || NO, 1 ex., wind uit oostelijke richtingen, 25 mei, half 11 (H. Krug) 1 ex. || ZW; wind uit oostelijke richtingen, 30 mei

(wind ZW-ZO), eind boven zee, 1 's morgens, 3 's avonds. De laatste dag werden in Meyndel* 15 à 20 kieviten meer dan normaal vliegend gezien boven twee kavels. Op 5 juni bij ZO, later ZZO wind werden de volgende kieviten waargenomen van 0615-0725:27 nogal hoog ZW || kust en 1 laag. Uit zee kwamen resp. 4,5 en 1 kieviten in ZO richting terug. Op 6 jun trok op één kavel in Meyndel* (wind uit ZO-sector) een groepje van 7 kieviten door. De 7e trok een groep van 14 ex. door in Meyndel* (wind Z). In een ander kavel zelfs 45/3 kieviten. De 10e juni, bij zwakke ZZO wind, zag ik tussen 0417 en 0550 een troep van 25 stuks || ZW trekken. Ook G. Koops zag om 8 uur 6 ex. ZW gaan. De 11e gingen er bij zonnig weer, met matige W wind volgens dezelfde 25 kieviten || ZW in Meyndel (7 uur). De beide vorige dagen had de wind een oostelijke component. Op 12 juni bij winstille tot zeer zwakke ZO wind zag ik een groepje van 5 kieviten WZW in zee steken. Dit is wel uitsondering geweest, want Jansen zag deze dag 350/25 kieviten || ZW gaan in de Oostduinen. In Meyndel* werden boven één kavel 92/11 kieviten trekkend geteld. De volgende dag, 13 juni, was er opnieuw trek in ZW richting langs de kust. Van 0427-0700 gingen bij ZO wind (2 à 3 B) 59/7 kieviten || ZW. Ze vlogen op verschillende afstand van de kust boven zee. Men ziet in de regel slechts een fractie van de totale trek die langs de kust gaat. G. Koops ziet in zijn woning op 5,5 km van de kust al jaren lang veel kieviten trekken en zoals hierboven vermeld, trekken ze zelfs bij Leidsendam op 9 km van de waterlijn nog langs de gidslijn. Maar zelfs op de hoogte van de lichtschepen, ook 's nachts, is soms paralleltrek gezien. De trek van 13 juni werd ook in Meyndel* gezien. In 7 kavels werden totaal 322 trekkende kieviten geteld.

Op 16 juni zag F. Jansen trek in de Vlaardinger Broekpolder, nl. 20/2 ex. ZW gaand. 's Nachts had toen de wind een oostelijke component gehad. Naar men weet, stimuleren oostelijke winden de trek van kieviten buitengewoon. Op 20 juni werden er om 8.30 uur 50 trekkende kieviten gesignaleerd door Vermeulen. In Meyndel* werden er ook 26 trekkend aangetroffen. De wind was noord, 3 B, maar op verschillende plaatsen in den lande waren er oostelijke winden, bv. in Twente. De 22e vlogen er in een kavel in Meyndel* bij Z wind 16 kieviten door. Op 25 juni waren er opnieuw kieviten op trek langs de kust. Van 0550-0710 bij ZZO wind (0-1 B) trokken er 9 heel hoog, bijna onzichtbaar || ZW. De 28e zag ik 's middags half vijf een kievit || ZW gaan in Meyndel, de wind was ditmaal westelijk (2 B).

De richting van de wind en de kievitentrek.

Als hiervoor gezegd, heeft Dr. Lack met radar de kievitentrek in de regel met oostelijke winden waargenomen. Ook ik heb op een aantal dagen met oostelijke winden naar kievitentrek gezocht. Dit was zowel 's morgens als 's avonds. Dr. Lack deelde immers mee, dat de oversteek over de Noordzee der kieviten zowel 's morgens als 's avonds plaats vindt. Ik heb echter niets geen trek kunnen vinden. Dit bevestigt indirect Lacks resultaten. Immers, volgens hem vindt deze trek op grote hoogte plaats. Dat er wel trek op geringere hoogte kan optreden, toont mijn waarneming van 12 juni, toen er immers 5 kieviten op normale hoogte in zee staken. Ook bij andere winden heb ik vrij veel naar kievitentrek gezocht, deze echter niet gevonden. Dit bewijst wel, dat Lack gelijk heeft, als hij zegt: 'De trek komt in de eerste plaats voor bij een wind tussen NO en ZO, zo nu en dan bij lichte tegenwind'. De oorzaak van het trekken met oostelijke winden weten we niet. Voor vinken, die ook min of meer voorkeur hebben voor oostenwindweer kan men aanvoeren, dat dit weer gemiddeld veel beter is voor trek, zeker die over zee, dan westenwindweer. Voor kieviten, stoere vliegiers als ze zijn, zal het verschil in weertype er niet veel toe doen, ik heb ze in het voorjaar bij straffe tegenwinden en masse uit zee zien komen en ook de Zeeuwse stromen worden vaak in minder gunstig weer en bij behoorlijke wind overgestoken. Na alles, wat er na de droge zomer van 1959 over de kievitensterfte geschreven is (vooral door J. Taapken en Prof. Voous) hebben we de neiging de oorzaak van het vertrek der kieviten naar het westen in andere richting te zoeken.

Het is bekend geworden door Voous' onderzoek, dat aardwormen wel het hoofdvoedsel der kieviten vormen. Bovendien is gevonden, dat deze bij droogte dieper de grond ingaan en minder gemakkelijk te vangen zijn. Zou het dan niet zo kunnen zijn, dat oostelijke winden onmiddellijk een prikkel voor de kieviten vormen, naar vochtiger streken uit te wijken. Juist met oostelijke winden hebben de oostelijke delen van Engeland wind uit zee en daar zullen dan de voedselomstandigheden zeker gunstiger zijn dan op het continent. Vermoedelijk zit hier ook de oorzaak van het vroege vertrekken in de late lente en de vroege zomer uit de continentale delen van Noord- en Midden-Europa. We weten evenwel nog niet, bij welke wind(en) ze dan op trek gaan. Vermoedelijk ook bij oostelijke winden, maar dit moet nog door waarnemingen gestaafd worden.

Wordt vervolgd